

A parasztság érdekeinek vállalásához tartozik az is, hogy a gimnázium 1938-ban megalapította a tehetséges Tanyai Tanulók Otthonát, mely később a Cseresnyés nevet vette fel, amikor Németh László bőséges adományaival vállalta a támogatást, és Cseresnyés című színdarabjának minden jövedelmét az Otthon fenntartására ajánlotta fel. A középiskolához már túlkoros, de a tudományok iránt érdeklődő parasztfiúság számára is megnyílt a gimnázium kapuja, amikor a fenntartó testület megnyitotta benne a népfőiskolát is. Hadd említsük még meg, hogy az ebben a korszakban induló diákok egyike, *Tárkány Szűcs Ernő* a szakmát is vállalta, tekintélyes könyvet írt Vásárhelyi testamentumok címmel a helyi örökgyási hagyományokról, tanulmányai jelentek meg a következő címeken: Erdély öröklési jogszokásai, A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváraán, Mártély népi jogszokásai stb.

A világháború aztán elsöpörte ezt a népi mozgalmat, amelyben sok volt a romantika is: csak a Tanyai Tanulók Otthona maradt meg Szántó Kovács János Kollégium néven. A nép iránti érdeklődés romantikája elmúlt, de mindenesetre segített gazdagítani az ifjúság honismereti tájékozottságát, magát a folklór tudományát is, s ezzel együtt a népi felszabadulás szükségességének tudatára ébresztette az ifjúságot.*

Szathmáry Lajos

A szervezett természetjárás kezdetei a Mátrában

Két évvel az első budapesti hasonló célú egyesület alapítása előtt, 1887. május 15-én alakult meg Gyöngyösön a Magyarországi Kárpát Egyesület *Mátra Osztálya*. Az első mátrai természetjáró egyesület, 287 – ebből 190 gyöngyösi lakos – taggal.

Az erdészeken, az erdei munkásokon, a rőzséért, gombáért erdőre járó szegény embereken, valamint néhány szenvedélyes vadászon kívül addig nem nagyon keresték fel a gyöngyösiek a Mátrát. Igaz, hogy mátrai kirándulásáról számolt be *Vörösmarty Mihály* 1829. szeptember 17-én kelt levelében barátjának, *Fábián Gábornak*, de ő is tulajdonképpen Gyöngyösről az akkortájt igen kedvelt fürdőhelyre, Parádra ment át gyalog – és nem volt gyöngyösi. Ittjártának emlékére viseli egyébként a Vörösmarty nevet a Vargák-kútjánál lévő turistaház.

Még *Herman Ottó* is tollhegyre vette 1885-ben a Heves megyeiek közönyét a Mátra iránt, amikor – úgymond – nem volt, aki útbaigazította volna őt egyik kutatóútja során, hogy melyik is a Mátra sok csúcsa közül a Galya?

A *Mátra Osztály* megalakulását a Magyarországi Kárpát Egyesületen belül *Hanák Kolos* gyöngyösi ügyvéd szorgalmazta. Ennek előzménye az volt, hogy a Gyöngyösi Lapok 1885. november 12-i számában egy cikk jelent meg A magyarországi Kárpát egyesület és a

* Szathmáry Lajos cikke egy vonatkozásban kiegészítésre szorul, ennek pedig a szerző szerénysége az oka. Nem ír ugyanis arról, hogy 1932–1940-ig tartó vásárhelyi tanársága idején, a gimnázium cserkészcsapatának parancsnokaként ő alakította ki diákjai körében azt a népi szellemet, amely később, a falukutató írók és a Sarlós-mozgalom által is támogatott regös cserkészet kibontakozása idején ennek egyik központjává tette Vásárhelyt. Azt is elhallgatja, hogy a Tanyai Tanulók Otthona éppen az ő kezdeményezése és buzgalma révén jött létre, s hogy Németh László Égető Eszter c. regényének egyik legpozitívabb alakját (Szilágyi tanár úrét) éppen Szathmáry Lajos úttörő, áldozatos és igen eredményes kulturális és pedagógiai tevékenységétől ihletve rajzolta meg. Ő volt a Cseresnyés-álmom első földön járó híve – írta róla Németh László (M. P.)

Mátra vidéke címmel, egy bizonyos F. I. tollából aki írásában egy, a Mátra vidékieket különösen is érintő gondolatot felvető, Lőcséről kelt levelet idézett.

Ezt a levelet *Dénes Ferenc*, a Magyarországi Kárpát Egyesület pénztárnoka írta Gyöngyöstre, Hanák Kolosnak.

„... Komoly szándékunk, mihelyst egyesületünk anyagi ereje engedi, annak tevékenységét a Kárpát hegység minden egyes csoportjára kiterjeszteni. Arra céloz az osztályok alakulhatása is, amint egy városban, vagy egy vidéken 50–100 tagtárs ebbeli szándékukat nyilvánítják... és tetszésük szerinti önálló működést kifejtének... Egy olyan pont, mely egyesületi tevékenységükre nézve nagyon hálás volna, a Kékeshegy a Mátrában. Egy kilátótorony (20–25 méter magas, egyszerűen gerendákból összeállítva) ezen a hegyen, egyikét a legnagyobb, legtágasabb kilátásoknak nyújtáná az egész Kárpátokban... Azonkívül ott van Parádfürdő, ott a jó visontai és egri bor, úgy hogy a közeli vaspálya idővel nem egy vendéget önközi vidékére és a Kékesre csalogatna...” „... hisszük, hogy városunkból tömegesen fognak belépni az egyesületbe, hogy így már legközelebb megvalósulandó ama terv, melynek kivitele csak mi tőlünk függ és mely még csak nem is követel nagy áldozatokat. Tagul jelentkezni az egyesület helybeli képviselőjénél, Hanák Kolos ügyvéd úrnál, ki készséggel ad közelebbi felvilágosításokat és magyarázatokat.”

Hanák ezek után, 1886. november 1-én tette közre a megalakulásra buzdító felhívását. Az 1887-ben megalakult *Mátra Osztály* első vezetősége a következőkből állott: elnök volt *Kaszap Bertalan*, ügyvivő alelnök *Hanák Kolos*, a második alelnök *Morócz János* (egyébként a vadásztársulat elnöke), a titkárok *Dudás Adolf* és *Himfy József*, a pénztáros *Rezutsek János*, múzeumőr *Wissinger Károly*. Az elnöki tisztelet 1893-tól *Zalár József*, majd 1897-től Hanák Kolos látta el.

Az *osztály* elsősorban a gyöngyösi Mátra feltárását, természetjárásra alkalmassá tételét kezdeményezte és azon is munkálkodott. Már a megalakulás évében, 1887 júliusára elkészült a Gyökeres-forráshoz, majd tovább a Szt. László-forrásig (Mátraháza) vezető turistaút. Ez volt a Mátra első jelzett turistaútja.

1907-ben, a húszéves évfordulón, ezt az utat elnevezték *Széky István*ról, a gyöngyösi gimnázium tanáráról, nagy turistáról, szenvedélyes vadászról, a Mátra kiváló ismerőjéről. Ma ez az út a Mátrafüred–Mátraháza közötti piros jelzésű útnak Mátrafüredről a Gyökeres-forrásig tartó szakasza. Érdemes lenne a régi nevét feleleveníteni és szélesebb körben újra használni.

A Gyökeres-forrásnál pihenőtertséget alakítottak ki, tűzrakó helyekkel és egy fa menedékkunyhót is építettek. Ez volt a Nékám-szállás. Természetesen magát a Gyökeres-forrást is foglalták. Itt került sor később, a negyvenéves évfordulón, 1927-ben, a kulcsát nyújtó turistát ábrázoló életnagyságú szobor felállítására.

A Gyökeres-forrás és környéke ma még sajnos nem szolgálja a természetjárókat, kirándulókat. A forrást meg sem találjuk, vizét az ott létesített szivattyútelep a MÁV és az MTA üdülőkebe szállítja. A kunyhónak már a romjai sincsenek meg, s a kedves szobrot is hamar tönkretette az időjárás romboló ereje.

A mai gyöngyösi természetjárók ezeket a kirándulási célokat talán túl közelinek találják. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy aki kilencven évvel ezelőtt ide el akart jutni, annak Gyöngyösről Bene-pusztáig, a mai Mátrafüredig, is el kellett valahogy jutnia: gyalog vagy szekéren! Mert bizony akkor még autót, autót, autóbust, erdei kisvasút nem létezett. Ez a távolság pedig hat kilométer, gyalog másfél óra. („Kényelmes kocsik bőven kaphatók fél napra 3 frt, egész napra 5 frt-ért, esetleg olcsóbban is... Útbaigazításul szívesen szolgál a *Mátra Osztály* elnöksége levél útján is” – írja erről a *Mátra* 1888-ban.)

Alakulása után egy évvel az osztály már a Kékesre vezette fel turistaútját, a Gyökeres-forrás és a Jávoros-forrás érintésével. (Ma: Mátrafüred–Mátraháza piros jelzés, onnan tovább a Kékesre piros kereszt, kék kereszt jelzés.) A Gyökeres-forráshoz egy másik út is létesült a Közel-kút (ma: Rákóczi-forrás) érintésével a Nagy-Lapát-tetőn át. A tetőn pedig felépítették az első kilátót, megörökítve vele az egyesületalapító Hanák Kolos nevét. Sajnos ez a műtárgy is csak romjaiban van meg már. Rendbehozatalára, felújítására a

Külön említést érdemel, hogy a helyszínen, az ismeretlenül nevű erdőn is kaptunk
a természetvédelemért. Ezt pedig, hogy az ország 1933-ban fogadta el a természetvédelmi

sástói kőbánya közvetlen közelsége miatt talán nem is lehet gondolni, a bánya terjeszkedésével el is fog pusztulni a mátrai természetjárás első éveinek egyik, még valamennyire létező műemléke —, esetleg éppen a 100 éves évfordulóra!

Kiépült a mai Mátrafüred — Kékes-tető piros jelzés út is a Négyes-határ érintésével és ebből a leágazás a Vályús-kúthoz, ami ma zöld kereszt jelzésű.

1888-ban az *osztály* megszerezte az engedélyt, hogy igazolt tagjai kirándulási célból szabadon járassák az egri érsekség tulajdonában lévő kb. 6000 holdas gyöngyös-sólymosi erdőbirtokot. Az *osztály* pedig ott menedékházakat építhessen, kilátókat létesíthessen. Gyöngyös város a benei kb. 3400 holdas erdőbirtokára ezt az engedélyt eleve megadta. Ez is érdekesnek tűnhet manapság, amikor az erdőket szabadon felkereshetjük, bennük kirándulhatunk, felüldülhetünk. Az erdők ilyen irányú használatát a magánbirtokosok századunk derekáig bizony megtilthatták és sokan meg is tiltották! Engedély nélkül nem lehetett az erdőket járni, azokban turistáskodni.

A Kékes-tetőn 1889-ben állították fel 2400 korona költséggel a 21 méter magas kilátót, *Kubanek Ignác* ácsmester művezetésével. Amikor ma ennek helyén a messze ellátású új tv-adótoronyt látjuk, mellyel talán hamarosan ismét megvalósul annak a lehetősége, hogy hazánk legmagasabb pontjáról széttekinthetünk a Magas Tátra csúcsáig és az Alföldön a Tiszáig —, gondoljunk erre az öreg faalkotmányra is.

Az *osztály* közvetlenül megalakulása után megindította *A Mátra* című folyóiratot. Ezt *Visontai Henrik*, illetve *Dudás Adolf* szerkesztette. A kis folyóirat három évig bizonyult életképesnek. Kirándulási kalauzokat adtak ki, hamarosan megjelent a Mátravidék című rövid ismertetés a Magyarországi Kárpát Egyesület 1888-as évkönyvében Hanák Kolostól. Ez lett a magja a későbbi Mátra Útikalauzok egész sorának.

A *Gyöngyösi Lapok*-ban is rendszeresen jelentek meg hírek az *osztály* jegyzőkönyvébe foglalt határozatainak közléséig. Hangulatos kis írások is napvilágot láttak egy-egy jól sikerült kirándulásról. A sok közül egyet kiemelve, az 1888. június 30-i számból szeretném itt idézni az Egy mátrai kirándulás című írás néhány sorát:

„... Szinte döbbenve vesszük észre a cezektől alig érintett vidéken a civilizáció gondoskodásának nyomait. Az útból félrehányt haraszt, tisztára söpört út, a fák oldalaira festett fehér négyszögek mind arra figyelmeztetnek, hogy itt az erdők sűrűjében egy gondos kéz, a szépért, s mi legfőbb, hazánk természeti szépségeiért melegen érdeklődő — Mátrai egyesület — művét szemléljük. Ez az út elvezet a — messzelátóhoz — a mátrai turisták Mekkájához, ... egy tisztás, elvitázhatatlanul emberi kezek által gondozott vagy legalább rendrehozott bokroktól ékített téren emelkedik a kisebb torony nagyságú, piramidális faalkotmány, melynek tetejéből egy fokkal ellátott árbc hívja incselkedve hőstetterre a fáradhatatlanul ifjú vért, — ez a — messzelátó — ...

Délután három óra felé haza indultunk a Kékessel és a hozzá lépcsőt képező hegyekkel párhuzamosan haladó bércek ormain, mely út annál érdekesebb volt, mert pompás kilátás, a bokrok mellett illatozó számóca, regényes hegyszakadékok fogadtak és végcélját a markazi vár bomlatag, és még ily alakban is tiszteletr gerjesztő romjai képezték.

Azután ... ki, ki haza tért, magával vivén a Mátra bájoló voltának és egy szép napnak örökre kedves emlékét, — meg egy pár áldozatot, a Mátra élesfogú köveitől szétharapdált ... cipőket.”

A természetjárás gondolata tehát valósággá vált, életképesnek bizonyult és ami kiváltképp haladó vonás benne: a gyöngyösi társadalom minden rétegéből toborzódtak a tagok. Így írt erről Hanák Kolos a Magyar Turista Egyesület 25. évfordulóján megjelent emlékkönyvében.

„Hogy az Egylet jóformán csak a gyöngyösi Mátrát kultiválja, nagyon érthető, mert hiszen itt vagyunk itthon, a tagok nagyrésze gyöngyösi. ... Minden gyöngyösi, hogy úgy mondjam, tagnak tekinti magát, — emmék az erdő — amint mondják és szélkében használják az Egylet alkotáseit — azonban ennek csak örül az Egylet, hiszen fáradozása gyümölcsét látja abban, hogy az ő munkája révén a társadalom minden rétege nagy arányokban élvezi a szabad természet kedélynyugtató és léleknemésítő gyönyöreit.”

Külön említésre méltó, hogy a helytörténeti ismeretterjesztést már akkor is kapcsolták a természetjáráshoz. Erre példa, hogy az *osztály* 1889-ben közgyűlését a Gyökeres-forrás-

nál tartotta, ahol többek között *Kandra Kabos*, Heves megye múlt századbeli neves története olvasta fel előadását a Bene várról. A felolvasás anyagát az *osztály* később könyv alakban ki is adta.

Az *osztály* már megalakulásakor elhatározta egy Mátra vidéki kis múzeum, a Mátra Múzeum létesítését. Wissinger Károly múzeumőr vezetésével megindult a gyűjtőmunka. A *Mátra* első száma beszámol arról, hogy a múzeum egy kitűnő állapotban lévő, ritka szép ősi-iramszarvaskoponyával gazdagodott – a Tiszából halászták ki 1887-ben a Kőtelek melletti ún. Örvénynél. Sok kudarc, sikertelenség, újra- és újraindítás után azonban csak mintegy 70 évvel később lett a szándékból valóság: 1951-ben alakult meg Gyöngyösön a Mátra Múzeum, amelynek feladata elsősorban a Mátra hegységre vonatkozó természet-tudományi kutatás és ez irányú ismeretterjesztés.

Az első esztendő történetét még kiegészíthetjük azzal, hogy 1891-ben megalakult a Magyar Turista Egyesület és az *osztály* ennek keretében folytatta tovább munkáját, most már *Mátraegylet* néven.

1892-ben nyílt meg az *egylet* uszodája Mátrafüreden, amely ekkor kezd üdülőteleppé fejlődni. 1894-ben felépül Galya-tetőn a menedékház. 1896-ban a Kékes-tetőn létesül egy esővédő faházikó. 1898-ban kapja meg az *egylet* a mátraházai útkaparóházat turistaszállásnak. 1900-ban épül a Kozmári-kilátó Mátrafüreden, megőrkítve *Kozmári János* gyöngyösi kereskedő nevét, aki Benének üdülőteleppé, Mátrafüreddé fejlesztésének volt szorgalmazója. (Bene 1893-ban lett hivatalosan Mátrafüred). 1902-ben létesül a *Muzsla-tetői* kilátó.

Mindezek után 1903. június 21-én a Magyar Turista Egyesület Mátrafüreden tartotta a közgyűlését, ezzel is elismerve a gyöngyösi, mátrai természetjárás addigi munkáját, sikereit, életképességét.

Emlékezzünk meg majd első tavaszi, mátrai kirándulásunkon a régiokról, akik több mint kilencven éve kezdték kitaposni azokat az ösvényeket, utakat, amelyekhez nekünk, a ma élőknek is annyi szép és kedves kirándulásunk emléke fűződik.

Pozder Miklós

Források: 1. A GYÖNGYÖSI LAPOK korabeli számai. Gyöngyös, 1885–1889. – 2. A MÁTRA korabeli számai. Gyöngyös, 1888. – 3. A Magyar Turista Egyesület 25 éves múltja, 1888–1913. Budapest, 1914. – 4. *Pásztor József:* A Mátra. Útikalauz. Budapest, 1929. – 5. Szerzői munkaközösség, Mátra útikalauz. Budapest, 1978.

